

# **METODIKA NASTAVE SOCIOLOGIJE**

## **PREDAVANJE 6. (STR. 37-44)**

PROF. DR SLAVKA GVOZDENOVIĆ

# DIDAKTIČKI PRINCIPI

- Terminom **princip** (latinska riječ *principium* - načelo, osnova, primarni zahtjev) označava se **norma od koje se polazi u organizaciji nastave**.
- **Didaktički principi** se određuju kao **opšta načela** kojih se nastavnik mora pridržavati pri planiranju, organizaciji i izvođenju nastave.
- Riječ je, dakle, o **praktičnim zahtjevima koji imaju značaj samo ukoliko se mogu primijeniti i provjeriti u nastavnoj praksi**, tj. ukoliko njihova primjena doprinosi racionalnosti i efikasnosti nastavnog rada.
- **Izbor i primjena didaktičkih principa** zavisi od uzrasta i prethodnog znanja učenika, od karaktera nastavnog sadržaja, od ciljeva i zadataka nastave, od uslova u kojima škole rade, od stručno-metodičke osposobljenosti nastavnika.

# U NASTAVI SOCIOLOGIJE IZDVAJAMO SLJEDEĆE PRINCIPE:

- princip naučnosti,
- princip prilagođenosti nastave uzrastu učenika,
- princip individualizacije nastavnog rada,
- princip učeničke aktivnosti,
- princip sistematičnosti i postupnosti,
- princip očiglednosti,
- princip povezanosti teorije i prakse,
- princip trajnosti znanja,
- princip ekonomičnosti i vaspitno-obrazovne efikasnosti.

***Didaktički principi*** se odnose na sve etape nastavnog procesa, ***Didaktička pravila*** (od poznatog ka nepoznatom, od lakšeg ka težem, od jednostavnog ka složenom, od bližeg ka daljem) služe kao osnova za primjenu principa u posebnim nastavnim situacijama.

## 6.1. Princip naučnosti

- **Princip *naučnosti*** proizilazi iz naučne zasnovanosti organizacije i izvođenja nastavnog procesa, kao i iz orijentacije nastave sociologije u pravcu dostignuća sociologije kao nauke.
- **Suština principa naučnosti sastoji se u zahtjevu da nastavnik izlaže sociološke sadržaje koji su zasnovani na naučnom tumačenju i prilagođeni mogućnostima razumijevanja učenika.**
- To implicira osavremenjavanje nastavnih metoda i metodskih postupaka, usvajanje naučno provjerenih socioloških znanja o društvu i njegovom razvoju, uočavanje povezanosti unutar socioloških sadržaja i sa srodnim sadržajima drugih nastavnih predmeta; upoznavanje učenika sa naučnim metodama i postupcima koji se primjenjuju u sociološkim istraživanjima.
- Miomir Ivković ukazuje na **trostruku primjenu principa naučnosti** u nastavi sociologije:
  - (1) u pogledu ***naučne zasnovanosti organizacije i izvođenja nastave sociologije***,
  - (2) s obzirom na ***naučnu utemeljenost sadržaja programa i sadržaja nastavnih jedinica*** i
  - (3) ***upoznavanje učenika sa sociološkom (naučnom) metodologijom istraživanja društva i društvenih pojava i njihovo osposobljavanje za njenu primjenu.***
- Od nastavnika se očekuje da prati naučna dostignuća sociologije i drugih nauka čija su saznanja relevantna za nastavu sociologije.
- Nepoštovanje principa naučnosti javlja se kada nastavnik, u težnji da sociološke sadržaje što više približi učenicima, te sadržaje uprošćava, iznosi ih nepotpuno ili pogrešno interpretira.

## 6.2. Princip prilagođenosti nastave uzrastu učenika

- **Primjerenost sadržaja i obima nastavnog gradiva psihofizičkim mogućnostima i interesovanju učenika** osnovni je uslov za njihovu aktivnost na času.
- **Interpretacija nastavnih sadržaja, sociološka terminologija i način izlaganja nastavnika** treba da budu usklađeni sa prethodnim znanjima učenika.
- To podrazumijeva **optimalni izbor i primjenu nastavnih metoda, oblika nastavnog rada i odgovarajućih nastavnih sredstava.**
- Da bi primjena ovog principa bila uspješna neophodno je **da nastavnik**, pored poznavanja programskih sadržaja i organizacije nastave u cjelini, **upozna psihofizičke i saznajne karakteristike učenika.**

## 6.3. Princip individualizacije nastavnog rada

- Princip *individualizacije* u nastavi sociologije komplementaran je sa zahtjevom da nastava bude primjerena psihofizičkim mogućnostima učenika.
- Individualne razlike u sposobnostima, navikama i motivaciji za učenje, odnosno tempu i načinu rada kod učenika istog uzrasta zahtijevaju diferenciran pristup pojedinim učenicima.
- Ovaj zahtjev se može ostvariti individualnim ili grupnim radom - u okviru redovne nastave - **prilagođavanjem nastave pojedinim učenicima ili grupi učenika kako bi mogli da napreduju sopstvenim tempom.**
- Veće mogućnosti za individualizovan pristup učenicima, pored redovne nastave, pruža organizacija dodatne, izborne, fakultativne i dopunske nastave, kao i slobodne aktivnosti učenika.
- Primjena raznovrsnih nastavnih oblika i metoda rada, pored dodatnog angažovanja nastavnika, zahtijeva odgovarajuće uslove rada (opremljenost škole nastavnim sredstvima, adekvatnom literaturom, manji broja učenika u odjeljenju od uobičajenog i sl.)

## 6.4. Princip *učeničke aktivnosti*

- Princip *učeničke aktivnosti* se u didaktičko-metodičkoj literaturi najčešće nalazi pod nazivom '*princip svjesne aktivnosti učenika*' čime se preferira *psihološka strana nastave* i akcentuje usmjerenost na shvatanje *suštine* gradiva koje se uči.
- Ovaj princip ukazuje na *aktivnu ulogu učenika* u nastavi, na **zahtjev da učenik bude *aktivan subjekt* nastavnog procesa u kojemu usvaja znanja, stiče uvjerenja i oblikuje svoje stavove.** Na *stepen aktivnosti* učenika u nastavi sociologije utiče niz faktora: lični primjer i autoritet nastavnika, njegovi stručni i pedagoški kvaliteti, programski sadržaji, kvalitet udžbenika, uslovi u kojima se radi itd.
- Aktivan odnos učenika u procesu *učenja* doprinosi potpunijem razumijevanju nastavnih sadržaja i razvijanju sposobnosti primjene usvojenog znanja. Učenike treba podsticati da samostalno *analiziraju, upoređuju, pronalaze mogućnosti primjene znanja u životu društva, zaključuju, predlažu, postavljaju pitanja* i slično.
- Ovaj princip podrazumijeva i dodatno angažovanje nastavnika, osposobljavanje učenika za samostalno rješavanje problema, pisanje referata, ogleda, prikaza I sl.

## 6.5. Princip sistematičnosti i postupnosti

- *Sistematičnost* se određuje kao dominantan princip u raspoređivanju (i slijedu) nastavnog gradiva tokom školske godine (makroplaniranje), dok se *postupnost* odnosi na zahtjeve u vezi sa mikroplaniranjem (primjena pravila: od poznatog ka nepoznatom, od lakšeg ka težem, od jednostavnog ka složenom, od bližeg ka daljem). Komplementarnost ovih principa u nastavi sociologije proizilazi iz uzajamne povezanosti pripremanja za nastavu, neposredne organizacije nastavnog rada i evaluacije ostvarenih rezultata.
- Dok se principom *sistematičnosti* zahtijeva izlaganje nastavnih sadržaja u njihovoj logičkoj povezanosti, princip *postupnosti* se sastoji u zahtjevu za realizacijom nastavnih sadržaja u skladu sa psihičkim mogućnostima učenika.
- Princip sistematičnosti implicira pregledno planiranje (i izlaganje) nastavnih sadržaja; logičko povezivanje gradiva u okviru programskih sadržaja sociologije; korelaciju tih sadržaja sa srodnim nastavnim disciplinama; usklađivanje nastavnih metoda, postupaka i oblika nastavnog rada; kontinuirano praćenje, provjeravanje i vrednovanje znanja učenika.
- Postupnost je zahtjev koji se odnosi na postepeno napredovanje učenika u pogledu savladavanja gradiva, proširivanja znanja i razvijanja sposobnosti. Ovim principom se, takođe, zahtijeva da učenici ne usvajaju samo gotova znanja, već da se osposobljavaju za samostalno sistematizovanje onoga što saznaju i time se intelektualno osamostaljuju.

## 6.6. Princip *očiglednosti*

- Primjena principa *očiglednosti* omogućuje da učenici usvajaju znanja na osnovu sopstvenog uočavanja logičkih veza i odnosa među određenim društvenim pojavama, procesima i problemima koje se proučavaju u nastavi sociologije.
- Očiglednost pretpostavlja teorijsku obradu nastavnih sadržaja, aktivno učešće učenika u svim etapama nastavnog procesa, samostalno promišljanje, iznošenje originalnih ideja i traženje različitih rješenja jednog istog problema.
- Očiglednost nije cilj, već sredstvo nastave koje se ne iscrpljuje u primjeni očiglednih sredstava (šeme, skice, modeli, originali i sl.) već korišćenje principa očiglednosti pretpostavlja i *usmenu riječ* nastavnika.
- Moguće je stvaranje nastavnih situacija u kojima će se 'slikanjem riječima' učenicima *dočarati očiglednost*, i samim tim podstaći produktivna komunikacija na času. To podrazumijeva besprekorno verbalno izražavanje i umješnost nastavnika kako bi se izbjegla improvizacija očiglednosti.

## 6.7. Princip povezanosti teorije i prakse

- Princip *povezanosti teorije i prakse* ukazuje na njihovo jedinstvo i međusobnu uslovljenost.
- Specifičnost ovog principa u nastavi sociologije ima poseban značaj upravo zato što je povezivanje nastave sa životom istovremeno uslov za primjenu usvojenog znanja u različitim životnim situacijama.
- Sticanje teorijskih znanja (i vještina) samo je osnova za njihovu dalju razradu, istraživanje i otkrivanje nepoznatog.
- Princip povezanosti teorije i prakse u nastavnom procesu podstiče razvoj sposobnosti stvaralačkog mišljenja učenika, jača motivaciju i interesovanje za aktivno usvajanje znanja.

## 6.8. Princip trajnosti znanja

- **Princip *trajnosti znanja*** se odnosi na **kontinuirano usvajanje znanja, ovladavanje vještina i navika**, što pretpostavlja misaonu aktivnost učenika i usvajanje znanja s razumijevanjem. Učenici prelaze na usvajanje novih znanja tek pošto uspješno savladaju prethodna.
- Trajno usvajanje znanja podrazumijeva utvrđivanje i ponavljanje gradiva prije nego što dođe do procesa zaboravljanja. Ponavljanje gradiva treba da započne na času obrade novih sadržaja, i istog dana kod kuće.
- *Pasivno* ponavljanje - kada učenici reprodukuju ranije *naučeno*
- *Aktivno* ponavljanje - učenici s razumijevanjem usvajaju nastavne sadržaje.
- Trajnijem usvajanju znanja doprinosi redovno praćenje, provjeravanje i vrednovanje znanja učenika. Trajnost i kvalitet usvojenog znanja upravo zaavisi od načina njihovog sticanja.
- Najtrajnija su ona znanja do kojih učenici dolaze samostalno, uz povećano interesovanje za programske sadržaje. Gradivo koje se učilo aktivno, s punom zainteresovanošću i s razumijevanjem duže će se zadržati od onoga što je učeno pasivno, bez dovoljno motivacije i razumijevanja.
- Ukoliko se redovno ne ponavljaju, i na najcjelishodniji način usvojena znanja se zaboravljaju.

## 9. Princip ekonomičnosti i vaspitno-obrazovne efikasnosti

- Princip *ekonomičnosti i vaspitno-obrazovne efikasnosti* su usko povezani.
- *Ekonomičnost* nastave izražava zahtjev da se, korišćenjem adekvatnih metoda, postupaka i oblika rada u nastavi, za kraće vrijeme i uz što manje utroška energije i nastavnika i učenika postižu što bolji efekti.
- To podrazumijeva brižljivo planiranje i prethodne pripreme nastavnika u pogledu ravnomjerne obrade novog gradiva, utvrđivanja, ponavljanja i sistematizacije ranije usvojenog. Sagledavanjem ostvarenih rezultata nastavnog rada istovremeno se stiče uvid o utrošku energije, vremena i korišćenju sredstava.
- Principi ekonomičnosti i efikasnosti imaju značaj samo ukoliko se posmatraju u njihovom jedinstvu. *Efikasnost* nastave je nastojanje da nastavni rad rezultira predviđenim efektima, što je neposredno povezano sa ekonomičnošću. **Dok se efikasnost može odrediti kao rezultat, ekonomičnost nastave je sredstvo za postizanje tog cilja.**